

71 SUBAT 2005

MADDE 30 FOM ANDERTAN
SONNE 19.10.1999 11.00.00

3343 SIKAND. Yoginder [S.] Hazrat Bulbul Shah: the first
known Muslim missionary in Kashmir. *Journal of
Muslim Minority Affairs*, 20 ii (2000) pp.361-367
Also online at www.catchword.com Bulbul Sah

EP², suppl. 'den *hazine*

BÜLBÜL ŞAH, Ortaçağ Hindistan Sûffî mürşidi. Asıl ismi Seyyid Şerefu'd-dîn olan Bülbül Şah Suhreverdiyye tarîkatına mensup olan bir Mûsevî Seyyidi ve Şah Ni'metullâh Fârsî'nin ~~×~~ tilmizidir. Moğol İstilâsı sebebiyle 1000 mültecî ile birlikte Türkistân'dan kalkıp Raca Suhâdiva (1301-20) idâresindeki Keşmîr vâdisine göçmüştür. İktidârı Suhâdiva'nın elinden alan bir Ladañî prensi olan Rinçana, Müdekkik ve mütebahhîr bir zihne sâhip olması sebebiyle kendi dini olan Budîzîm ve tebaasının dinî olan Hinduizm'den tatmin olamamıştı. Bülbül Şah ile temâsa geçen ve ondan İslâm'ı öğrenen Rinçana, kast sisteminden, ruh-bâniyetten ve âyinlerden uzak ve kolaylık dinî olması hasebiyle Budizm ve Hinduizm'den tamamen farklı bir din olan İslâmî tefekkürden çok müteessir olarak müslüman olmuş ve Mürşidinin tavsiyesi ile Sadru'd-din ismini almıştır. İslâm ile kucaklaşan ikinci şahıs da Rinçana'nın kayınbirâderi Ravañçandrâdır; ve bir rivâyete göre Bülbül Şah yaklaşık 10.000 kişinin ihtidâsına vesile olmuştur.

•Rinçana, Cehlam nehri kenarında Bülbül Şah için bir han-kâh inşa etmiş ve buraya bir takım kasabaları vakfetmiştir ki bunların geliriyle bir langar (aşevi) tesis edilmiştir. Bülbül Langar daha sonra harab olmuşsa da dârulaceze ismini hâiz olan bir müessese Srînagar'da hâlen mevcuttur, Rinçana dârulaceze yanında bir de mescit inşa etmiştir ki bu Keşmîr'de inşa edilen ilk mescittir. Bu mescit yanına yerine daha küçük bir mescit inşa edilmiştir. Bülbül Şah 728/1327'de vefât etmiş olup bu mescidin yanında medfûndur.

*mütecim:
Cesqiz Kallek:*

und J. Pagel, i, Jena 1902, 196-268; P. Diepgen, *Geschichte der Medizin*, i, Berlin 1949, 77-94.

(A. DIETRICH)

AL-BULAYŪŪ [see AL-BALĀŪŪ, in Suppl.].

BULBUL SHĀH, *Šūfī* saint of mediaeval India. Bulbul Shāh, whose real name was Sayyid Sharaf al-Dīn, was a Mūsawī Sayyid and a disciple of Shāh Ni'mat Allāh Fārsī, belonging to the Suhrawardiyya order. He entered the Valley of Kashmir in the reign of Rādjā Suhādeva (1301-20) from Turkistān with 1,000 fugitives, fleeing before the Mongol invasion. Rīnčāna, a Ladakhī prince, who seized power from Suhādeva, possessed an inquisitive and a restless mind and was dissatisfied with both Buddhism, his own religion, and Hinduism, the religion of his subjects. Having come into contact with Bulbul Shāh, and learning from him about Islam, he was so much impressed by its teachings which, unlike those of Buddhism and Hinduism, were simple and free from caste, priesthood and ceremonies, that he became a Muslim and adopted the name of Šadr al-Dīn on the advice of the saint. The next person to embrace Islam was Ravančandra, Rīnčāna's brother-in-law; and according to one tradition Bulbul Shāh was able to convert nearly 10,000 people to his faith.

Rīnčāna built for Bulbul Shāh a *khānakāh* [q.v.] on the bank of the river Jehlam and endowed it with a number of villages, from the income of which a *langar* (free kitchen) was opened. Bulbul Langar has disappeared, but a quarter of Srinagar, bearing the name of the hospice still exists. Rīnčāna also built near the hospice a mosque, the first ever to have been built in Kašmir. It was destroyed by fire, and a smaller mosque was built in its place. Bulbul Shāh died in 728/1327 and was buried near it.

Bibliography: Mohibbul Hasan, *Kašmir under the Sultans*, Calcutta 1959; R. K. Parmu, *History of Muslim rule in Kašmir*, Delhi 1969; Muftī Muḥammad Shāh Sa'adat, *Bulbul Shāh Šāhib* (Urdu), Lahore 1360/1941; Hādīdī Mu'īn al-Dīn Miskīn, *Ta'rikh-i Kabir*, Amritsar 1322/1904.

(MOHIBBUL HASAN)

AL-BŪNĪ, ABU 'L-'ABBĀS AHMAD B. 'ALĪ B. YŪSUF AL-KURASHĪ AL-ŠŪFĪ MUḤYĪ 'L-DĪN (variants Taqī al-Dīn, Shihāb al-Dīn), Arab author who wrote around forty works on magic. Hardly anything is known about his life; the date of his death (622/1225) was found by the present writer only in Hādīdī Khalifa (*Kašf al-zunūn*, *passim*, cf. Kaḥḥāla, *Mu'jam al-mu'allifin*, ii, 26; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hadiyyat al-'arifin*, i, 90 f.). He came originally from Būna ('Annāba [q.v.]). It is doubtful that he transmitted information on the construction in 425/1033 of the Sidī Bū Marwān mosque in that place, in a work called *al-Durra al-maknūna* (cf. G. Marçais, in *Mélanges William Marçais*, Paris 1950, 234), since this work does not appear in the catalogues of his writings. He is said to have died in Cairo and to have been buried in the Karāfa cemetery near the tomb of 'Abd al-Djalīl al-Ṭahāwī (d. 649/1251) (Ibn al-Zayyāt, *al-Kawākib al-sayyāra fī tarīḥ al-ziyāra fī 'l-Karāfatayn al-kubrā wa 'l-suḡhrā* [written in 804/1401], Baghdad n.d., 268).

Al-Būnī's main work is the *Kitāb Shams al-ma'arif wa-laṭā'if al-'awārif*, published in 4 volumes, Cairo n.d. [1905]. In 40 chapters, the headings of which are clearly arranged in Ahlwardt's Catalogue no. 4125, it contains a collection both muddled and dreary of materials for the magical use of numbers and letters-squares, single Kur'ān-verses, the names of God and of the mother of Mūsā, indications for

the production of amulets, for the magical use of scripts etc., all matters belonging to the field of the *hurūf* [q.v.] or *awfāk*. In ch. 7 appear even the words with which Jesus is supposed to have resuscitated the dead. The work exists in three forms, a short one which is the oldest, a long one and a middle-sized one (cf. H. A. Winkler, *Siegel und Charaktere in der muhammedanischen Zauberei*, Berlin 1930, 67; *ibid.*, 68-86 contains the translation with commentary of the chapters on the "seven seals" and the "highest name of Allah"). The number of manuscripts which became known in the course of time is considerable; the oldest—if the colophon is authentic—dates from 618/1222, thus from the author's lifetime (Manisa, Genel Küt., 1445, cf. T. Fahd, *La divination arabe*, Leiden 1966, 230-3). The work is a compilation based rather on current popular customs than on literature transmitted from Hellenistic superstition, since sources are hardly mentioned. Like all magic, these practices serve to realise wishes and longings and to ward off hardships, by trying to influence "supernatural" powers which cannot be grasped by the intellect or the senses. At the end of the work, al-Būnī therefore states that the mysteries of the letters (*al-hurūf*) cannot be proved by logical intellect, but only by insight into divine wisdom. He expresses himself in the same way in another work, the *Kitāb Laṭā'if al-ishārāt fī asrār al-hurūf al-'ulwiyyāt* (the title is variable; I did not have access to the lithography of Cairo 1317), quoted by Ibn Khaldūn, *Muḥaddima*, iii, 140 (Engl. tr. Rosenthal, iii, 174; Fr. tr. Monteil, iii, 1106). In his *Risālat al-Šifā' li-adwā' al-wabā'* (cf. M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, 249), Ṭāshkōprüzāde (d. 968/1560) copied much of al-Būnī's magic to warding off the plague.

Most of the other works circulating under the name of al-Būnī seem to be more or less accurate extracts from the *Shams al-ma'arif*; their relation to one another and to the main work is still to be investigated. We may mention here the *Kitāb al-Uṣūl wa 'l-ḡawābiḥ*, a kind of introduction to the secret sciences; the *Kitāb Šarḥ sawāḥiḥ al-Fātiha al-šarīfa* on the consonants *th*, *dh*, *kh*, *z*, *sh*, *z*, *f*, which do not occur in the first Sūra; the *al-Luḡa al-nūrāniyya* on the highest names and several writings on the divine names (enumerated in Fahd, *op. cit.*, 237 f.). In addition to Goldziher's earlier studies, G. Vajda has pointed to Jewish and pseudo-Jewish elements in the *Shams al-ma'arif*, especially with regard to the names of God, the angels the idea of *ḥakīfa* (from Hebrew *teḥūfā*, something like "quarter of a year" and several other derived meanings): *Sur quelques éléments juifs et pseudo-juifs dans l'encyclopédie magique de Būnī*, in *Goldziher Memorial Volume*, i, Budapest 1948, 387-92. J. Ruska deserves the credit for having drawn attention to the abstruse chapter on alchemy in the *Shams* and its sources; since this chapter fits somewhat unnaturally in the work, it may indeed have been added by a later author who was familiar with al-Rāzī's *Kitāb al-Asrār* (cf. *Isl.*, xxii [1934], 307-10).

Bibliography: (in addition to the works quoted in the article): the excellent study of W. Ahrens, *Die "magischen Quadrate" al-Būnī's*, in *Isl.*, xii (1922), 157-77; in addition, G. Bergsträsser, *Zu den magischen Quadraten*, in *ibid.*, xiii (1923), 227-35, and again, Ahrens, *ibid.*, xiv (1925), 104-10; E. Doutté, *Magie et religion dans l'Afrique du Nord*, Algiers 1909, *passim*; Brockelmann, I², 655 f., S I 910 f.; M. Ullmann, *Die*

The Encyclopaedia of Islam, Supp (3-4) s. 156
1981 (LEIDEN)

سهروردی و به روایتی شاگرد شاه نعمت‌الله فارسی (خلیفه‌ای از طریقه سهروردیه) بوده است (محب‌الحسن، ص ۳۹؛ صوفی، ص ۳۴)؛ اما چون سهروردی در ۶۳۲ وفات یافته و بلبل شاه در ۷۲۵ برای دومین بار از کشمیر دیدار کرده است، نمی‌تواند شاگرد بی‌واسطه سهروردی باشد (صوفی، همانجا).
به نوشته صوفی (همانجا) حاجی محیی‌الدین مسکین در تاریخ کبیر او را شاگرد ملا احمد علامی می‌داند که در این قول نیز تردید هست. تا این حد مشخص است که وی در طریقه سهروردیه بوده است.

بلبل شاه در زمان فرمانروایی راجه سوهادوه^۱ از ترکستان به کشمیر رفت و در آنجا مقیم شد (صوفی؛ محب‌الحسن، همانجاها). رنچن شاه^۲ (رنجن دیو) که قدرت را از راجه سوهادوه گرفت و جانشین وی شد، خود را مدیون بلبل شاه می‌داند، زیرا تحت تأثیر صداقت و کرامات معنوی بلبل شاه از مذهب بودا، که ذهن کنجکاو و ناآرام او را اقناع نمی‌کرد، به دین اسلام روی آورد (صوفی، ص ۳۴-۳۵؛ محب‌الحسن، همانجا؛ حسنی، ج ۲، ص ۴۹؛ نیز ← ریاض، ص ۴۶-۴۷) و در ۷۲۵ به توصیه وی ملقب به سلطان صدرالدین گشت (حسنی، همانجا؛ سرور لاهوری، ج ۲، ص ۲۸۶-۲۸۷). پس از آن، صدها تن از مردم کشمیر به اسلام گرویدند و او اولین حاکم مسلمان کشمیر محسوب شد (حسنی، همانجا؛ صوفی، ص ۳۵). سلطان صدرالدین در کناره رود جهلم^۳ خاقانه‌ی برای بلبل شاه ساخت که اولین خانقاه در کشمیر بوده است و تعدادی دهکده وقف کرد که از درآمد آنها برای اطعام مسافران و مساکین در لنگری که به لنگر بابا یا لنگر بلبل شاه شهرت یافت استفاده شود (صوفی، همانجا؛ سرور لاهوری، ج ۲، ص ۲۸۷؛ محب‌الحسن، ص ۴۰). همچنین وی در نزدیکی این محل، مسجدی بنا کرد که اولین مسجد در کشمیر محسوب می‌شد، اما متأسفانه ویران شده و امروزه، در همان محل مسجد کوچکتری ساخته شده است (صوفی؛ محب‌الحسن، همانجاها). بلبل شاه اشعاری در نعت پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به زبان فارسی سروده است (راشدی، ج ۱، ص ۴۵۹). وی در ۷۲۷ درگذشت و در نزدیکی مسجدی که سلطان صدرالدین برای او ساخته بود به خاک سپرده شد (سرور لاهوری؛ حسنی، همانجاها).

از احفاد بلبل شاه، خواجه سناء‌الله (قرن سیزدهم) معروف به محمدجیو و متخلص به «خراباتی» است که دیوانی معروف به زبان کشمیری، یکصد رساله و کتاب به زبان فارسی، از جمله

کوشش همو چاپ شده است؛ ۳) بلبلیه. نوشته بڑی مغنیاسایی، که در ۱۱۱۹ از بلبل نامه مجهول المؤلف بازنویسی شده است. نثر آن دشوار و آراسته به پاره‌ای از اشعار بلبل نامه است (کتابخانه دانشگاه [استانبول]، نسخه خطی ترکی، نسخه‌های ش ۱۴۴، ۲۴۷، ۸۹۲، ۱۷۰۰، ۳۳۴۱؛ ۴) بلبلیه. مثنوی مختصری سروده علمی در ۱۱۶۹، که به گفته شاعر، از بلبلیه مثنوی مؤلفی به نام حیاتی به نظم در آمده است. در برخی از مثنویها بلبل در نقش شخصیت دوم نیز قرار می‌گیرد.

/ محمد قاپلان و علی نهادترلان،
تلخیص از (د. ا. ترک و د. اسلام) /

بلبل، اشرف دیری (۱۰۹۳-۱۱۸۹)، شاعر فارسی‌گوی کشمیر. او سراینده رضانامه، نخستین روایت منظوم شهادت [امام حسن و] امام حسین علیهما‌السلام است که در کشمیر سروده شده است (نسخه خطی کتابخانه پژوهشی سرینگر). رضانامه [مثنوی ده هزار بیتی و] بخشی از یک خمسه است که چهار بخش دیگر آن، یعنی *ارزن تیه هیمل* (داستان عاشقانه محلی هندو)، *هشت تمهید*، *مهر و ماه*، و *هشت اسرار* مفقود شده است. [تعدادی از ابیات رضانامه در پارسی‌سرایان کشمیر (تیکو، ۱۳۴۲ ش، ص ۱۱۲-۱۲۰) ذکر شده است]. بلبل در شعر خود از زاهدان محلی ستایش می‌کند و شیعه و سنی را به متوقف ساختن رقابت‌های میان خود فرامی‌خواند. صور خیال او بیشتر برگرفته از طبیعت است و گهگاه، در قیاس با استعاره‌های قدیمی، نکات ظریفی دارد.

منابع: [گرداری لعل تیکو، برگزیده از پارسی‌سرایان کشمیر، تهران ۱۳۴۲ ش؛ حسام‌الدین راشدی، تذکره شعرای کشمیر، چاپ دوم، لاهور ۱۹۸۳، ج ۱، ص ۱۳۵]؛ م. ا. رفیقی، تعمیر، سرینگر، ژانویه - فوریه ۱۹۶۱ (شرح احوال بلبل)؛

G. L. Tiku, *Persian poetry in Kashmir: 1339-1846*, Berkeley, Los Angeles, and London, 1971, 171-178.

/ گرداری لعل تیکو (ایرانی‌کا) /

بلبل شاه کشمیری، سید شرف‌الدین عبدالرحمان سهروردی حنفی ترکستانی، عارف و صوفی قرن هشتم. تاریخ ولادت وی معلوم نیست. درباره مشایخ بلبل شاه نظریات متفاوتی وجود دارد: به روایتی شاگرد شیخ شهاب‌الدین